

„Prédikátorok nyakas népe ez...”¹

Orosháza múltjának tisztelete a település református iskolájában

Orosháza alapfokú tanintézményei az utóbbi évtizedben jelentős szervezeti átalakulásokat éltek meg. A változások közepette állandó szándék volt a diákok helyismeretének gazdagítása. A *Honismeret* korábbi számaiban is olvasható beszámolók mutatják,² hogy időről időre akadtak a vidék továbbviendő értékeit gondozó, a nagy elődöket tiszteletben tartó pedagógusok. Mindez nem volt előzmények nélkül. 2006-ban – korábbi törekvéseik nagy-rabecsüléseként – az akkori József Attila Általános Iskola lehetett a házigazdája a XI. Országos ÉKP (értékközvetítő és képességfejlesztő program) konferenciának, fókuszában a helytörténet, a magyarságtudat tudománypedagógiai módszerekkel művelt gyakorlatával.

Tíz esztendőn át a településalapítás évfordulójához kötődött az Orosházi Honismereti Hét. A Rákóczitelep külső városrész tanintézményében kimódolt kezdeményezés hozadéka lett az évszázadok kincseinek kutatása mellett a több ezer diákalkotás, és a nemzedékek egymásra találása. Később a református iskola gondozta a város minden általános iskolájának és támogatóiknak ajánlott programokat. Tették ezt a nagy elődök tiszteletével. Hiszen hajdan falaik között formálódott Juhász Balázs polgári iskolai és felsőmezőgazdasági iskolai tanár gyűjteménye. Az értékes anyag 1945 januárjában Nagy Gyula tanító és Sitkei József polgári iskolai tanár révén került a mai múzeumépületbe, megalapozva az orosházi közgyűjteményt.

A programsorozat révén, a településalapítás évfordulójának hetében az iskolások egy-egy helytörténeti alpművel ismerkedhettek. Orosházát járva fotóztak, filmeket, PPT-eket készítettek, tollforgató, rajz- és kézműves pályaművek, cégér- és címertervek, logók kerültek ki a kezük alól. Dramatizálták, bábozták, illusztrálták a környéken gyűjtött meséket, mondákat, népdalokat. Lankadatlan siker volt a „*früstök libazsíros cipóval és »vereshajmával«*”, a családi akadályverseny, a műemléki csapatjáték, a közel s távol szervezett kerékpártúra. Kicsiket, nagyokat magával ragadott a régi ruhák kavalkádja, az élőkép, a drónfelvétel, a vidék ízeinek kóstolója, a népi játékok sora. Kutatások, interjúk révén nemcsak a vidék nagyjai, de a hétköznapi hősök is közel kerültek a diákokhoz. Éjfélről éjfélíg tartó kavalkádot rendeztek: *Április 24. 24 órában* címmel. *Hetvenkedtek*, amikor a 7. évtizede városi jogállású Orosháza és lakói, éltetői álltak a programsorozat középpontjában.

Gyerek, tanár sokat tanult a vendégladóktól (időrendben): Pukánszky Bélától, a Szegedi Tudományegyetem intézetvezető egyetemi tanárától, Dénes György történész, kutató geográfustól, Szent István néprajzkutatótól, Erdész Ádámtól, a megyei levéltár igazgatójától, Ando Györgytől, a Munkácsy Múzeum igazgatójától, Tomanek Gábor színművésztől, Csete Ilona újságírótól, Misinszki István operatőrtől, Pirer Kata és Rosta Tibor fotósoktól, Pirer Gyula festőművésztől, Tirják Lászlótól, a Körös-Maros Nemzeti Park igazgatójától,

1 *Bakó József*: Az örök paraszt. In: Bakó József: *Sír a pusztán* (Orosháza, 1937). A Vas megyei Nemescsó szülötte, későbbi költő, tanító 1931 őszén érkezett 5 tanévre Orosházára. Itteni élményeiből született a verseskötet, továbbá két regénye: *Kapaszkodók* (Magyar Élet, Budapest, 1943), *Hínár* (Athenaeum, Budapest, 1945).

2 *Bárdos Zsuzsa*: Hagyományörző törekvések egy külső városrész iskolájában. *Honismeret* 2008. 2. 28-33.; *Bárdos Zsuzsa*: A helytörténet tanításáról, tanulásáról Orosháza példáján. *Honismeret* 2009. 3. 18-22.

Tófalusi Pétertől, a debreceni Dóczy Református Gimnázium tanárától, Blazovich László történésztől, Bagyinszki Zoltán fotóművésztől.

A „z” és „alfa” generációnak szóló programkínálat fókuszában mindig a városnak lendületet adó nyolc orosházi nemzedék volt. Megesett, hogy a diákok a „*mese útján*” indultak el. Igyekezetük jutalma ekkor, miként máskor is, kincsek garmadája: a múlt titkainak megfejtése, a jelen szépséges pillanatai, hasznos útravaló a jövőbe.

2011-ben a hagyománytisztelő orosházi pedagógusok az akkori városvezetők támogatásával invitálták *A lokális identitástól a nemzettudatig* című pedagógiai konferenciatorozatra a megyehatáron túlról is érdeklődőket. Helyben és országosan ismert és elismert előadók szolgálták az együtt gondolkodást. Köztük (az elhangzás sorrendjében) Kovács Dániel ny. főiskolai tanár, Szabó Ferenc ny. megyei levéltár- és múzeumigazgató, Zalavári András, a Magyar Drámapedagógiai Társaság alelnöke, Hoffmann Rózsa oktatási államtitkár, Kovács Lajos címzetes igazgató, Rakonczás Szilvia, a Békés Megyei Tudásház és Könyvtár könyvtárvezetője. Az akkor megfogalmazottak ma is a hagyományörzés vezérfonalát adják.

Az összevont iskolaként jegyzett időszakban indult a pedagógiai kiadványsorozat, mely papíralapú köteteknek³ szándéka a helytörténeti, iskolatörténeti, módszertani témák rögzítése. A szervezeti tagolódás után ennek folytatását is a református iskola vállalta magára. A „z” generációt megszólítva, a szellemi hagyaték megbecsülésével a Nagy Gyula szerkesztette orosházi településmonográfia kiadásának 50. évfordulójára *Nagy Gyula tarisnyájából a kibertérbe* címmel 2015-ben digitális könyvet is készítettek. Mentség a sajátos tisztelgés elején: „*Kérjük, hogy ezen, világhálóra kerülő, nagy igyekezettel és tiszta szándékkal létrehozott csokrunktól ne várjanak akadémiizmust. Eszünkbe sem jutna tudományos babérokra törni. Csupán az Orosháza történetét és néprajzát forgató, az abban leírtak mai megfeleléseit kereső diákok, fiatalok – szándékaink szerint ezután is tovább és tovább gyarapodó – írásai, fotói, filmjei sorjáznak e helyütt. Töredékességük is szemünkre vethető. Kárpótlásként azonban felajánljuk a kombinálás lehetőségét. S talán legnagyobb erényként a kiegészítés örömét. Maga Nagy Gyula is megfogalmazta a munkájukkal kapcsolatos kétségeit, hozzátéve, hogy »A monográfia esetleges fogyatékosága ellenére is olyan érték, olyan tudásanyag kincsháza, amiért semmi fáradságot, töredelmet nem sajnálunk. A következő generációk monográfia íróinak pedig tiszta szívből kívánjuk: Végezzenek külön munkát, mint mi. Hittünk munkánkban, mely sok nehézséggel, de sok örömmel is járt.« *Ahogy mi is hiszünk szerény törekvésünkben.*”*

A múlt értékeinek kutatásában, gondozásában gazdag tapasztalatokkal bíró intézmény a helytörténeti szakköröknek, interaktív foglalkozásoknak és egymásra épülő témaköröknek máig örömmel ad otthont. Az iskola a hajdani „*legnagyobb magyar falu*” polgári iskolájából – a helyi igényekre érzékeny profilváltások után – 2011-ben került református fenntartásba. Ide kötődő felnőttek, gyerekek egyaránt büszkék arra, hogy az idők során minden kihívásra igényes választ adó alma materük mai arculatát a múlt megőrzött érté-

3 *Bárdos Zsuzsa*: Jobb volna tán itthon lenni. Javaslatok Orosháza helytörténetének tanításához, tanuláshoz. Orosháza Város Általános Iskolája és Pedagógiai Szolgáltató Intézménye Kiadványai 1. Orosháza, 2009; A magunk hídja. Iskolai hagyományörzés Orosházán. Orosháza Város Általános Iskolája és Pedagógiai Szolgáltató Intézménye Kiadványai 3. Szerk.: *Bárdos Zsuzsa*. Orosháza, 2011; „A gyerekekre mindig mosolyogva nézzetek!” Orosházi pedagógusok és alapfokú iskolák. Az Orosházi Református Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola Kiadványai 1. Szerk.: *Bárdos Zsuzsa*. Orosháza, 2012; Embermesék a legnagyobb magyar faluból. A 120 esztendő alma materhez kötődők üzenete. Az Orosházi Református Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola Kiadványai 2. Szerk.: *Bárdos Zsuzsa*. Orosháza, 2014.

kei is rajzolják. Maguk is értékteremtő igyekezettel sáfárkodnak a nagy elődök örökségével. Az 1894-ben kőbe vésett gondolatokat („Hálával az elődök iránt az utódok haladása érdekében”) az elmúlt tanévben újabb márványtáblán folytatták: „Iskolánk alapítása 125. évfordulóján a múlt értékeinek megbecsülésével, a ma igyekezetével, a jövő reményével.” Tehetségigéreteiket, tehetségeiket e területen a családtagok, a mentorpedagógusok, gyülekezetbeliek mellett segítik a közgyűjtemények: múzeumok, állami és egyházi levéltárak, könyvtárak szakemberei.

Az Orosházi Református Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola
(Keresztes Éva felvétele)

A református iskola törekvései nyomán a szűkebb haza múltjának egy-egy szelete vált ismertté a diákok előtt. Az élményszerű programok után az elkötelezettek alaposabb megközelítésre is vállalkoztak, vállalkoznak. A Zsolnai József által megálmodott és 1997-től lendületet kapott iskoláskori tudományos kutatómunkába az orosháziak az ezredfordulón kapcsolódtak be. Azóta a számtalan izgalmas alkotás közül mintegy 300-nál több dolgot ítélték a helyi ítések beadásra alkalmasnak. Jelentős hányaduk helytörténeti, helyismereti forrásból táplálkozik. Törekvéseik gyümölcseként évről évre rangos helyezésekkel büszkélkedhetnek. Individuál-pedagógiájuk megtisztelő elismerése, hogy a 2014/2015-ös tanévtől referenciainstítúciónként s a tiszántúli régió versenyének szervezőjeként is munkálkodhatnak. A nagy feladatra vállalkozó kutató diákok anyaggyűjtésük idején színes, példaadó egyéniségekkel ismerkedhetnek meg. Módszertani tudásuk ugyanúgy bővül, miképpen személyiségük formálódik alkotói lendületükben. A kérdéseikre válaszoló családtagjaik mellett eljutnak szociális otthonokba, a hétköznapi hőseihez, de a környezet s hazánk ismert embereihez is. Kapcsolatot építenek egy-egy téma országos, sőt, nemzetközi

rangú ismerőjével. A gyermekek tevékenységük hónapjai alatt összekapcsolják a vidék szellemi és tárgyi kultúráját, tisztul időérzékük. A múlt mind keskenyebb, ám egyre mélyebb szeleteivel ismerkednek meg. Mindez mentorálóiknak is felelősségteli, egyben nagy-szerű felfedezőút. (Magam is sokat gazdagodtam, miközben az elmúlt években 19, nagyrészt helyi kötődésű dolgozat születése mellett bábáskodhattam. Volt közöttük a közeli, akadt a távolabbi múltban gyökerező, négyet országos első helyezéssel értékelt a zsűri.⁴)

A kutató gyerekek összeállításában is megjelenő környékbeli mondák, mesék sajátos közzétételei a színjátszóik örömjátékai. Az előadók a történelmi, társadalmi ünnepeken, emlékezetes alkalmakkal helyi szemelvények csokrával lépik meg a közönséget, látogatják a település és a környék óvodáit, iskoláit, eljutnak a szociális otthonokba, hajléktalanszállókba is. Múltidéző műsoraik aranymetszéspontja Orosháza történetíró evangélikus lelkészével, Veres Józseffel szólva: „Megérdemlik azok a mi apáink, hogy megemlékezzünk róluk, mi boldog ivadékok! Azért akarok én is viszontagságaikról, életükről, szokásaikról egyet-mást elmondani, amint régi írásokban olvastam, tisztes öregektől hallottam. Jelentéktelen apróságokat, mik másokat talán untatnak, minket azonban érdekelnek, mert a mi apáinkat és édes szülőföldünk történetét illetik. Elmondom: hálából apáink iránt, tanulságul az ifjabb nemzedéknek.” Bemutatóik gyöngyszeme a polgári fiú- és leányiskolák I. osztályának 1930-ban kiadott magyar nyelvtan könyvben talált Arany János vers is: „Elesett a Rigó lovam

patkója, / Jeges az út, majd kic-súszik alóla, / Fölveretem orosházi kovácsnál, - / Ej, no! hiszen több is veszett Mohácsnál!”

A református iskola színjátszó műsoraikban igazat is, mesét is kedvükre mondanak hűségük, idetartozásuk jussán. Tudván, előbb-utóbb úgyszólván belesimul az a tegnapba. Szép szándékuk azonban, hogy a kimondás tisztító erejével segítsenek nézőnek, hallgatónak, emlékezőnek. Sinka István sorait hordozva szívükön: „Búza-föld is a magyar föld, árpa-föld is, temető is. / Terem rajta ibolya is, terem rajta bölcsőnek fa, / Mesés-áinak kereszt s megkövezni őket kő is.”

A református iskolások ünneplik a településalapítást
(Sitkei Anikó felvétele)

4 Mentoráltjaim dolgozatai közül néhány helyi vonatkozású: Haspók hörcsögtől Múzli vadászgőrényig. Állatnevek Rákóczi-telepen; Jaj pártám, pártám! Menyegzők, vőfélyrigmusok; Tudását a parasztnak köszönte. Nagy Gyula néprajzkutató; Több nap, mint kolbász. Táplálkozási hagyományok Orosházán; „Örök illattal szagoskodó poétai virágok...”. Emlékkönyvek Orosházáról; Orosházi szirmok Kossuth koszorújához; Hármat tízért, hatot húszért...”. Fillérecskék az orosházi hetipiacról; „Megpihenve, tiszta hitben él tovább is szellemük”. Orosházi sírfeliratok; Monortól Japánig. Rózsa Sándor nyomában; Üzenet haza, nyírfakérgen. Az Uhlár család II. világháborús levelezése; Honvágy harangszóra; Pusztán innen, Pusztán túl; „Lidércfényt láttam a Hosszú-sorban”. Csizmadia Imre orosházi paraszti önéletíró.

Az iskolai programok, egyéni foglalkozások bevált gyakorlata mellé 2020 szeptembertől új keretet formáltak a múlt tisztelői. A 4–8. évfolyamosok osztályfőnöki óráikon rendszeres helyismereti, hagyományörző foglalkozások részesei lettek. Az értékörzés, értéközvetítés összetartó erejét felismerők a tervezett témákkal igazolják: a nemzettudat a helyi tudatból is bőven táplálkozik. Törekvünk, hogy újabb és újabb generációk érdeklődését ébresszék fel szűkebb hazájuk, Békés megye, a Dél-Alföld iránt. Szeretnénk, ha szülők, nagyszülők, a körülöttük élők bevonásával a tanulók maguk fedoznék fel az ismereteket, majd a közgyűjtemények szakemberei segítségével, a szűkebb és tágabb lakókörnyezetükben végzett kutató- és gyűjtőmunkával mélyítenék el azokat. Programjuk tartalmazza Orosháza történetének fontos állomásait, a vidékükre jellemző etnográfiai jellegzetességeket, nyelvjárásuk sajátosságait, földrajzi és személyi névkincsük elemeit, vallási viszonyait, művelődésük több mint két és fél évszázadának kulcselemeit, a rég- és a közelmúlt építményeinek jellemzőit.⁵

A tudományos alapokra épülő interaktív programsor elemei a következők.

- A 4. évfolyamosok orosházi népviseletbe öltöztetik babáikat. Legyen az *pöndöl*, *rékli*, *pruszlik*, *rajthuzni*, *kismándli* vagy *dinnyekalap*, Fél Edit és Varga Mariann tanulmánya segíti őket az eligazodásban. A hagyományos háromszaltú parasztház jegyeivel bíró makettek készítéséhez egy tájházi jellegzetességekkel bíró épületbe látogatnak.

- Az ötödikesek „*orosházi lakodalmasukra*” kicsiket, nagyokat invitálnak. Bartóky József fabuláiból LEGO-storykat kanyarítanak. A helyi múzeum tárlói között megidézik a hajdani *Nyolc nemzedék* című állandó kiállítás elemeit is.

- A 6. évfolyam a Veres Imre, dr. Hajdú Mihály és Beck Zoltán gyűjtötte orosházi mesékből bábjelenetet ad elő. Terepaszталukon a helyi mondavilág elevenedik meg. Városnéző sétájuk a XVIII. században használt farkasveremtől a nincstelen legénykéből Európa-hírű pékmesterré avanszáló Gémes Ferenc egykori palotájáig vezet.

- A hetedik évfolyam gasztronómiai ínyestárában sorjázó *görhe*, *csiramálé*, *puliszka*, *kúcsoskalács* receptjét egy kóstoló teszi varázslatossá. Képzeletbeli riportokkal rukkolnak elő a közös emlékezet jeleseivel. A területi múzeum raktárjárása során a számtalan érdekes tárgy között bizonyonnyal rálelnek a *gerebenre*, a *sudár*ra, a *bográcskoszorúra* is.

Diákjaink őseink Zombárról hozott harangjával
(Sitkei Anikó felvétele)

5 Forrásaik élén: *Beck Zoltán*: Adjon Isten minden jót ez új esztendőben... . Ünneplő népszokások Békés megyében. Orosháza, 1989; *Beck Zoltán*: Egyszer Mátyás király... . Történeti mondák, anekdoták, históriák. Orosháza, 1996; *Beck Zoltán*: Vitális Imrénének véres a fokosa. Békéscsaba, 1988; Orosháza néprajza. Szerkesztette: *Nagy Gyula*. Orosháza, 1965; Orosháza története. Szerkesztette: *Nagy Gyula*. Orosháza, 1965; Parasztlelet a Vársárhelyi-pusztán. Szerkesztette: *Nagy Gyula*. Békéscsaba, 1975.

- A végzősök PPT-t készítenek felmenőikről és a vidékhez kötődő kiválóságokról. Időszalagon, két- és háromdimenziós térképeken, digitális mappákban összegzik a hagyományörző programok során megismerteket. Családkutatásukhoz Gyulára látogatva kapnak lendületet: a Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltárában.

A református iskola pedagógusainak törekvéseit az ide kötődő diákok tehetik mérlegre, ahogyan náluk hitelesebben sem igazolhatná azokat senki. Közösen használták múltidézésre a 2020 tavaszán bevezetett online oktatást is. A családok együttléte rég nem volt lehetőséget kínált családkutatásra, beszélgetésekre, anyaggyűjtésre. 2020-ban elmaradtak a településalapítás évfordulójához kötődő rendezvények. A gyerekek fantáziájának azonban nem állhatták útját lakásuk falai. Elképzelték, hogy mit mondanának diákpolgármesterként az ünneplőknek.

Nagy sora van az időnek, így az elmúlt 277 esztendőnek is Orosházán. A történelmi sorsfordulók mellett itéletidő és egy-egy tűz hagyott nagyobb nyomot az itteniek emlékezetében. A szorgalom és az összefogás, a bölcs józanság és a szelíd szándék azonban mindig erőt adott az újrakezdéshez és tisztos folytatáshoz. Ami hamarosan a most még iskolapadokban ülők dolga, ezért alapvető a református iskola hagyományörző pedagógusainak ügyszeretete, elkötelezettsége.

Bárdos Zsuzsa

HÍREK

Somogy Polgáraiért Díjat kapott Bodó Imre. Vízkeresztkor csendben ünnepelte Somogy a megyecímer adományozásának 523. évfordulóját, mert a koronavírus-járvány miatt elmaradtak a megyehét programjai. A megyei közgyűlés még szeptemberben döntött az elismerések odaítéléséről, így azokat nemrégiben nyilvánosságra hozták. Rangos elismerésnek számít a *Somogy Polgáraiért Díj*, amelyet – mások mellett – Bodó Imre dombóvári nyugdíjas agrármérnöknek, helytörténésznek, a dombóvári Fekete István Kulturális Egyesület elnökének ítelték oda.

Nemzeti emlékhely lett a rákosmezei Királydomb. Nemzeti emlékhellyé nyilvánították a rákosmezei Királydombot a Miniszterelnökséget vezető miniszter javaslatára. A törvénymódosítást az Országgyűlés 2020. december 16-án 169 igen szavazattal, egyhangúlag fogadta el. Az előterjesztés indoklása szerint a középkori Magyar Királyság országgyűléseinek hagyományos színhelyét jelentő rákosmezei Királydombot a kollektív feledés és a beépítés veszélye fenyegeti. A Királydomb a főváros X. kerületében, a Nagyicce utca, Pilisi utca és Dorogi utca által határolt területen helyezkedik el. Rákos mezeje a későbbi évszázadok emlékezetében a magyar nemzeti szuverenitás és népképviselő szimbólumává vált, már az Árpád-kortól kezdve országos gyűlések, királyválasztások, valamint országos döntések megszületésének helyszíne volt.